

Allah'ın irade sıfatı

Allah'ın dileme, irade etme sıfatıdır. Cenab-ı Hakkın iradesi sonsuzdur. Olmuş ve olacak her şeyi kendi hür iradesi ile diler. Bir başkasının talimatına ihtiyacı yoktur. İradesinde sınırlama da yoktur. Sinekten semâvât kandillerine kadar bütün kainatta cereyan eden her şey onun iradesi ile meydana gelir veya gelmez. Gelmemesi de onun iradesi ile olur. Onun iradesi olmadan bir sinek kanadını kıpırdatmaz, bir yaprak düşmez. O dilediğini yapar ve yapmaya da gücü yeter. Mülkün sahibi odur. Mülkünde dilediği gibi tasarruf eder.

Kullarına ve mahlukatına verdiği irade ise, Allah'ın imkân ve güç verdiği kadarı ile sınırlıdır. İnsana verilen cüz'î irade, meyletmek, dilemek ve yönelmek ile sınırlıdır, yaratmaya ve meydana getirmeye gücü yetmemektedir. Allah imkan vermezse eline aldığı ağızına götürmekten acizdir.

Allah'ın varlığı, mümeyyize, muhassısa ve müessire olmak üzere üç sıfatı istilzam eder. (İşarâtü'l-İ'caz, s. 35)
Mümeyyize, ilmi gerektirir. Bilmeden ayırmak, seçmek, şeklini sınırlandırmak, belli bir şekle ve kalıba sokmak olmaz. Muhassısa, iradeyi gerektirir. Bir şeyi özel hale getirmek bir irade ile olur. Mesela insanın yüzüne belli bir şekil verilmesi bir irade işidir. Müessire ise, ilim ve iradenin tahsislerini meydana getirir. Kudret ve kuvvettir.

Bir şeyi emretmek veya yasaklayıp menetmek, bir irade ve kudret işidir. Gücü kudreti olmayan birinin emir vermesi ve yasaklamasının bir kıymeti yoktur. Emir ve nehyin olduğu her yerde ilim, irade ve kudret vardır. "Meselâ, Kur'ân'ın "Ey yer, suyunu yut. Ey gök, suyunu kes." (Hûd Sûresi, 11:44) âyetiyle, semâ ve arza verdiği emrin tazammun ettiği yüksek ve kat'î irade ve kudret ile derhal semâî sehab çekilir, arz da suyunu yutar.

“Ve keza, arz ve semâya “Ey yeryüzü ve gökyüzü! İsteseniz de, istemeseniz de, ikiniz birden emrime uyun.” (Fussilet Sûresi, 41:11) âyetiyle verilen emri itaatle kabul etmelerinden, o emirdeki irade ve kudretin derece-i kuvveti ve dolayısıyla kelâmın derece-i ulviyeti tebarüz eder.” (Mesnevi-i Nuriye, s. 304)

Bu dünyanın kurulması, imtihanın açılması, bu dâr-ı teklifin düzenlenmesi bir irade işidir. Yüksek cevherlerin müzahrefattan ayrılmasını, zıtların birbirinden ayrılarak tesaffi etmesini irade etmiştir.

Bu dünya bir imtihan dünyasıdır. İmtihanın sırrı, iyi ile kötüyü, âdi ile âliyi, yani zıtların birbirinden ayrılmasını, tahavvül ve tagayyürü irade etmektir. Tagayyür ve tahavvül zıtların birbirine karışmasını ister. İyi ile kötüyü mezceder. Çirkini güzelliklerle bir araya getirir. Ezdadı dest-i kudret yoğurur, tagayyür ve tebeddül kanununa tabi kılar.

İmtihan meclisi kapandıktan, tecrübe vakti bittikten sonra inayet-i ezeliye, zıtların tasfiyesini istemektedir. Ebediyet için zıtların birbirinden ayrılmasını, ihtilafın ve değişmenin sebepleri olan zıtların tesaffisini irade etti. Bu tasfiyenin neticesinde, Cehennem bir muhkem cisim olarak, aşiretiyle doldurulmuş olarak “Ayrılın bir tarafa bugün, ey suçlular!” (Yâsin Sûresi, 36:59) âyetine mazhar oldu. Hem Cennet bir müebbed ve müşeyyed cisim olarak kendi esaslarıyla tecellî ederek taifesine “Daimî kalmak üzere Cennete giriniz.” (Zümer Sûresi, 39:73) teşrif ve tekrim hitabına mazhar olur. Bu ayrışmanın sebebi intizamdır. İntizam devam sebebidir. “Hakîm-i Ezelî iki menzilin sâkinlerine kudret-i kâmileyle öyle bir vücud-u müstekar verir ki, hiç inhilâl ve tegayyüre mâruz kalmaz. Zira inkırâza müncer olan tegayyürün esbabı bulunmaz. Esbab-ı tagayyür bulunsa da, vâridat ve masârif mabeynindeki nisbet, müstekardır. Hâlbuki şu dünyada inkırâza müncer olan tegayyürün sebebi; bedendeki tereküb ve tahlil mabeynindeki nisbet, istikrarsız olduğu içindir. (İlk Dönem Eserleri, s. 217)

İnsana verilen irade, ilim kudret gibi sıfatlar birer makyas ve ölçektir. Cenab-ı Hakkın sınırsız sıfatlarını mukaddes şununun anlamak içindir. Bir evin yapımını ilmiyle planlayıp, iradesi ile yapılmasını isteyip, kudreti ile vücuda getiren insan şunu düşünecek: Ben bu evi nasıl yaptım şu kainat sarayının bânisi de bu muhteşem sarayı sonsuz ilmi, iradesi ve kudretiyle vücuda getirmiştir. Onun ilim, irade ve kudretine sınır yoktur. (İlk Dönem Eserleri, s. 72)

Her bir şeyin, hususan canlıların yaratılmasında çok karışık ihtimaller mevcuttur. Binlerce sonu kesik yollar vardır. Bunların içinden neticeli bir yola, binler ihtimalden bir tek ihtimale yönlendirmek, muntazam bir teşahhus vermek sonsuz bir külli iradeyi gösteriyor. “Çünkü, herşeyin vücudunu ihata eden hadsiz imkânât ve ihtimâlât içinde ve semeresiz, akîm yollarda ve karışık ve yeknesak, sel gibi mizansız akan câmid unsurlardan, gayet hassas bir ölçüyle, nazik bir tartıyla ve gayet ince bir intizamla, nazenin bir nizamla verilen mevzun şekil ve muntazam teşahhus, bizzarure ve bilbedâhe, belki bilmüşahede, bir irade-i külliyeinin eseri olduğunu gösterir...

“Çünkü, hadsiz vaziyetler içinde bir vaziyeti intihap etmek, bir tahsis, bir tercih, bir kast ve bir irade ile olur...”
(Mektubat, s. 349-350)

Sinek taifesinin binlerce çeşidinden bir sineğin kanadına lakayt kalmayan, başı boş bırakmayan bir kast ve irade, hadsiz zîşuurun beşiği olan dünyamıza ve onların içinde nazenin ve nazdar bir varlık olan insanın değil amellerini, onların hayallerini bile muhafaza edecek. Hiçbir şeyini irade ve ihtiyarının, kasd ve meşietinin dışında tutmayacaktır. (Sözler, s. 244)

“... bir şeyde görmek varsa hayatı da vardır; işitmek varsa hayatın alâmetidir; söylemek varsa hayatın vücuduna işaret eder; ihtiyar, irade varsa hayatı gösterir. Aynen öyle de, bu kâinatta âsârıyla vücutları muhakkak ve bedihî olan kudret-i mutlaka ve irade-i şâmile ve ilm-i muhit gibi sıfatlar, bütün delâilleriyle, Zât-ı Hayy-ı Kayyûmun hayatına ve vücub-u vücuduna şehadet ederler ve bütün kâinatı bir gölgesiyle ışıklandırır ve bir cilvesiyle bütün dâr-ı âhireti zerrâtıyla beraber hayatlandırır hayat-ı sermediyesine şehadet ederler. (Sözler, s. 162)

Koca bir ağacı küçük bir çekirdekten meydana getirmektedir. Onu dal ve budaklarla süslemekte, yapraklarla tezyin etmekte, binlerce çeşit çeşit meyveleri o dallara takmakta, onların eliyle insana sunmaktadır. Bazı ağaçlara süngüsünü takmış asker gibi dikenlerle nöbetçi dikmekte, toprağı, havayı, suyu, güneşini o ağacın hizmetine vermektedir. Tatsız ve kokusuz toprak ve sudan binlerce tat ve kokuyu o ağacın meyve ve çiçeklerine takmaktadır. Bunlarla insanın ağız ve midesine bir bağ ve alaka meydana getirmektedir. En nihayet o meyvenin içine yeni ağaçların plan ve programlarını çekirdeklerine yerleştirmektedir. Bütün bunlar ancak ve ancak bir irade ve kasdile olabilir, bir kast ve iradenin eseridir. O çekirdekteki hayat düğümünü açmak onun iradesinin ve kasdının dışında mümkün değildir. Onun izni olmadan bu düğümü açmak mümkün değildir.

“Ehadiyetine ve şahsiyetine, o küllî işler münâfi olmuyor. Hattâ denilebilir ki, o cilve-i irade, o kanun-u emrî, o ukde-i hayatiye herbirinin yanında bulunur, hiçbir yerde de bulunmaz. Güya şu muhteşem ağaçta meyveler, çekirdekler adedince o kanun-u emrînin birer gözü, birer kulağı var. Belki ağacın herbir cüz’ü, o kanun-u emrînin duygularının birer merkezi hükmündedir ki, uzun vasıtaları, perde olup bir mâni teşkil etmek değil, belki telefon telleri gibi birer vesile-i teshil ve takrib olur. En uzak, en yakın gibidir.

“Madem, bilmüşahede, Zât-ı Ehad-i Samedin irade gibi bir sıfatının birtek cilve-i cüz’îsi bilmüşahede milyon yerde, milyonlar işe vasıtasız medar olur. Elbette, Zât-ı Zülcelâlin tecellî-i kudret ve iradesiyle, şecere-i hilkatî bütün ecza ve zerratıyla beraber tasarruf edebilmesine şuhud derecesinde yakîn etmek lâzım gelir. (Sözler, s. 829-830)